

Tuva Müzik Grubu “Hün Hürtü”nün Şarkı Sözleri Üzerine Anlambilimsel Bir Çözümleme

A Semantic Analysis of the Tuvan Music Group Huun-Huur-Tu’s Song Lyrics

Salih Mehmet ARÇIN¹

¹Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Denizli, Türkiye

ORCID: S.M.A. 0000-0002-9337-0611

ÖZ

Hün Hürtü (Rusça: *Хуун-Хуур-Ту* (Huun-Huur-Tu)), kendilerine has müzik tarzları ve yaygın olarak da geleneksel Tuva enstrümanları ile gırtlak müziği icra eden Tuva müzik grubudur. Hün Hürtü grubu, Tuva geleneklerinin derin köklerini dünyaya tanıtmaya noktasında büyük bir işlev üstlenmiştir. Özellikle yaşadıkları coğrafyanın panoraması ve sesleri bu grubun yorumladığı Tuva halk şarkılarının odak noktasıdır.

Bu çalışmada, Hün Hürtü’nün ikinci albümü *The Orphan’s Lament* [=Yetimin Ağıtı] (1994)’te yer alan üç şarkının sözlerinin sözcüksel ve bağlamsal anlamlarının analizi yapılacaktır. Anlambilimde sözcüksel anlam ve bağlamsal anlam vardır. Sözcüksel anlam, bir sözcüğün, sözlükte görüldüğü şekliyle anlamını ifade eder. Sözcüksel anlam, bağlamsal anlamla çelişir. Sözcüksel ve bağlamsal anlam her edebî eserde bulunduğu için biz bu çalışmada Hün Hürtü grubunun ikinci albümünde yer alan şarkı sözleri üzerinde anlamsal bir çözümleme yapacağız. Çalışmamızın problemleri şunlardır: (1) Hün Hürtü şarkılarına yüklenen sözcüksel anlamlar. (2) Hün Hürtü şarkılarına yüklenen bağlamsal anlamlar.

Çalışmanın sınırı, grubun söz konusu albümünde sözlü ve sözsüz müzikler de yer aldığından bu albümün kapsamından daha da az olacaktır. Hün Hürtü grubunun söz konusu albümündeki üç şarkının sözü (*Prayer*, *İrik Çuduk* ve *Ancestors*), araştırma nesnesi olarak analiz edilip yorumlanacağından bu çalışmada tanımlayıcı nitel bir yöntem kullanılmıştır.

Çalışmanın sonucunda, Hün Hürtü şarkılarında tespit edilen sözcüksel ve bağlamsal anlamlar açıklanacak, söz konusu grubun şarkılarında sözcüksel ve bağlamsal anlamlar ortaya konulacaktır. Bu araştırmanın Hün Hürtü grubunun seçilmiş bir albümünün şarkı sözleri üzerinde, anlambilim hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyen araştırmacılar için faydalı olacağını ümit etmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Tuva, Tuva Halk Müziği, Hün Hürtü (Rusça: *Хуун-Хуур-Ту* (Huun-Huur-Tu)), Sözcüksel Anlam, Bağlamsal Anlam

Başvuru/Submitted: 28.05.2021 **Kabul/Accepted:** 25.08.2021

Sorumlu yazar/Corresponding author: Salih Mehmet ARÇIN (Dr. Öğr. Üyesi), Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Denizli, Türkiye. E-posta: saliharcin@gmail.com

Atıf/Citation: Arçın, S. M. (2022). Tuva müzik grubu “Hün Hürtü”nün şarkı sözleri üzerine anlambilimsel bir çözümleme. Korkmaz, F. (Ed.), *9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 81-96). <https://doi.org/10.26650/PB/AA10AA14.2023.001.008>

ABSTRACT

Huun-Huur-Tu (*Хуун-Хуур-Ту* in Russian) is a Tuvan music group that performs throat singing in their own musical style, mostly using traditional Tuvan instruments. They sing Tuvan folk songs in particular that focus on the panorama and sounds of the geography in which they live. This study will analyze the lexical and contextual meanings of three songs from Huun-Huur-Tu's second album, *The Orphan's Lament* (1994). Semantics are known to involve two types of meaning: lexical and contextual. Lexical meaning refers to the meaning of a word as it appears in the dictionary and contrasts contextual meaning. Because one can find both lexical and contextual meanings in all literary works, this study will elaborate on a semantic analysis of the lyrics contained in Huun-Huur-Tu's second album. The research questions address the lexical and contextual meanings attributed to Huun-Huur-Tu songs. The study's limitation is the narrowness of its scope due to the band's album containing instrumental songs. This study has adopted a descriptive qualitative method for analyzing and interpreting the lyrics of Huun-Huur-Tu's songs "Prayer", "İrik Çuduk" and "Ancestors" from their second album as the objects of the research. The study results reveals and explains the lexical and contextual meanings found in Huun-Huur-Tu's songs.

Keywords: Tuva, Tuvan folk songs, Huun-Huur-Tu, lexical meaning, contextual meaning

1. Giriş

Dilbilimin alt dallarından biri olan anlambilim, dilde anlam boyutunun, yani doğrudan doğruya anlamın incelenmesi ile uğraşır (Aksan, 1987, s. 49). Anlam kavramının kapsamı nedeniyle bu alanla ilgili birçok kuram ortaya konulmuştur. Felsefe ağırlıklı anlambilim ve dilbilimsel ağırlıklı anlambilim olarak göreceğimiz bu kuramlardan, dilbilimsel anlambilim daha çok dil içi anlamla, sözeylemlerle, konuşmacının fiziksel ve zihinsel çevresi, bağlam ilişkileri ile ilgilenmektedir (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011, s. 29). Charles W. Kreidler'e göre ise anlambilim, anlamın sistematik çalışmasıdır ve dilbilimsel anlambilim ise dillerin anlamları nasıl düzenlediği ve ifade ettiği üzerine yapılan çalışmadır (Kreidler, 1998, s. 3). Bu konuda, Ahmet Kocaman, J. Lyons'a atıf yaparak dilbilimsel-dilbilim dışı anlambilim ayrımının yapılmasını belirtmekte ve dilbilimsel anlambilim terimini doğal dildeki anlamın incelenmesi ve anlamın dilbilim yöntemleriyle incelenmesi olarak iki hususta ele almaktadır. Diğer yandan dilbilim dışı anlambilim teriminin ise doğal dillerden çok gösterge diller ve yapma diller (mantık, matematik, bilgisayar vb.) gibi düzeylerdeki anlam sorunlarıyla ilgilendiğinin altını çizmektedir (Kocaman, 1992, s. 87).

Genel olarak dilde anlam araştırmalarının dalları olarak kabul edilen dört alan vardır. Bu alanlar sözcüksel anlambilim (*lexical semantics*), dilbilgisel anlambilim (*grammatical semantics*), mantıksal anlambilim (*logical semantics*)¹, edimbilim (*linguistic pragmatics*)²'dir (Cruse, 2000, s. 97). Bu alanların içinde sözcüksel anlambilim ile dilbilgisel anlambilim aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır, ancak diğer iki dal konumuzla ilgili olmadığı için dipnotlarda açıklanacaktır. Ayrıca, bu dalların ilgi alanlarına geçmeden önce belirtilmesi gereken bir husus olarak bu dört dalın sınırlarının çok keskin olmadığı, aksine birçok örtüşme noktası olduğunu da vurgulamalıyız.

Sözcüksel anlambilim sözcüklerin anlamlarını inceler; bu dalın odak noktası *of, than* vb. gibi form / 'dilbilgisel' sözcüklerden ziyade kaplan (*tiger*), nergis (*daffodil*), düşüncesiz (*inconsiderate*) ve aşk / sevgi (*woo*) gibi 'içerik' sözcükleri üzerindedir (Cruse, 2000, s. 15). Sözcüksel anlambilimin incelediği sözcüksel anlam (*lexical meaning*) "nasıl kullanıldığına veya onunla birlikte kullanılan kelimelerden bağımsız bir şekilde bir kelimenin anlamı" (Oxford Learners Dictionaries - *lexical meaning*, t.y.) demektir. Yani bu tanımdan bağlamdan bağımsız bir şekilde sadece sözcüğün anlamı anlaşılmalıdır. Örneklerde de görüldüğü gibi sözcüksel anlambilimin incelediği sözcüksel anlam, bir sözlükte tanıklanan, anlamsal olarak analiz edilebilen bir özelliğe sahiptir. Mesela, TDK *Türkçe Sözlük*'te tanıklanan *iyi* sözlük birimini aldığımızda bu sözlük biriminin "1. İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı; 2. Bol, çok, aşırı; 3. Uğurlu, hayırlı, iyilik getiren; 4. Esen, sağlıklı; 5. Yerinde, uygun; 6. Doğru olan; 7. Yeterli, yetecek miktarda olan; 8. Öğrencinin değerlendirmesinde kullanılan orta ile pekiyi arasındaki not; 9. İstenilen, beğenilen, yerinde, yararlı, uygun bir biçimde"

1 Mantıksal anlambilim (*Logical semantics*), doğal dil ile önerme ve yüklem hesapları gibi biçimsel mantıksal sistemler arasındaki ilişkileri inceler. Bu tür çalışmalar genellikle, sıkı bir şekilde kontrol edilen, azami ölçüde sade bir mantıksal biçimcilik kullanarak doğal dili mümkün olduğunca yakından modellemeyi amaçlar (Cruse, 2000, s. 15-16).

2 Mevcut amaçlar için edimbilim (*Linguistic pragmatics*), (a) kullanılan dilbilimsel biçimlerde genel kabul görmüş kurallarla kodlanmayan, ancak (b) yine de doğal olarak ortaya çıkan ve dilbilimsel biçimlerde geleneksel olarak kodlanmış anlamlara bağlı olan (en geniş anlamıyla) dil yoluyla aktarılan bilgi formlarının kullanıldığı bağlamla bağlantılı olarak kullanılmaktadır (Cruse, 2000, s. 16.).

(Türkçe Sözlük - iyi, t.y.) anlamlarına denk geldiğini söyleyebiliriz.

Dilbilgisel anlambilim (*grammatical semantics*) ise anlamın sözdizimiyle doğrudan ilgili olan yönlerini inceler (Cruse, 2000, s. 15). Anlamın sözdizimle ilişkisi noktasında kategorinin durumuna göre şekillenmesi kastedilmektedir. Bu hususu, biraz daha açarsak Alan Cruse tarafından aşağıda örnek verilen cümlelerde “sarı” sözcüğünün işlevi üzerinden bir okuma yapılabilir.

She wore a yellow hat. (adjective) [Sarı bir şapka taktı. (**sifat**)]

They painted the room a glowing yellow. (noun) [Odayı parlak sarıya boyadılar. (**isim**)]

The leaves yellow rapidly once the frosts arrive. (verb) [Don vurduğunda yapraklar hızla sararır. (**fiil**)] (Cruse, 2000, s. 15).

Yine Alan Cruse tarafından vurgulanan dilbilgisel anlambilimin bir başka yönünün de dilbilgisel biçimbirimlerin (*walked*'in (yürüdü) *-ed*'i, *longer*'in (daha uzunun) *-er*'i, *retrial*'in (yeniden yargılama) *re-* ve *-al*'i vb. gibi) de anlamının olmasıdır (Cruse, 2000, s. 15). Alan Cruse'nin verdiği örneklerdeki *-ed* “geçmiş zaman biçimbirimi”, *-er* “karşılaştırma biçimbirimi” ve son örnekteki *re-* “yineleme biçimbirimi” işlevsel olarak dilbilgisel anlam ifade etmektedir ve bu bağımlı biçimbirimler söz konusu özelliklerini kodlamaktadırlar. Bununla ilgili olarak *long* sözcüğünü ele alırsak, bu sözcüğün, sözlükte “1. *measuring or covering a great length or distance, or a greater length or distance than usual* 2. *used for asking or talking about particular lengths or distances* 3. *lasting or taking a great amount of time or more time than usual* 4. *used for asking or talking about particular periods of time* 5. *seeming to last or take more time than it really does because, for example, you are very busy or not happy* 6. *covering all or most of your legs or arms* 7. *long on something (informal) having a lot of a particular quality* 8. *a long vowel is pronounced for a longer time than other vowels (...)*” (Oxford Learners Dictionaries - long, t.y.) sözcüksel anlamına sahip olduğunu tanımlamaktayız. Ancak *long* sözcüğünün *-er* “bağımlı biçimbirimi” ile bağlanması sonucunda ortaya çıkan *longer* yapısı ise “daha uzun” dilbilgisel anlamıyla işaretlenmekte ve bu birimin karşılaştırma özelliğini kodlamaktadır.

Hadumod Bussmann'ın tanımladığı üzere; sözcüksel anlam, açık bir öge sınıfından oluşurken, dilbilgisel anlam ise kapalı bir öge sınıfıyla sınırlıdır (Bussmann, 2006, s. 678).

Buraya kadar sunulan bilgiler ışığında, dilde anlam araştırmalarının dallarından sözcüksel anlambilimin inceleme ögesi olan sözcük anlamı olarak sözcüğün sözlükte işaretlenen anlamı kastedilmektedir. Sözlükte geçen bir sözcüğün bir anlamı çoğu zaman bağlam içerisinde o metni anlamamıza yardımcı olmaz. Hatta metnin yanlış bir şekilde yorumlanmasına da neden olabilir. Örneklendirmeye geçmeden önce bağlam kavramının tanımını kısaca ele almak gerekir.

Bağlam kavramını literatürde ilk olarak ele alan B. Malinowski'dir. Malinowski, bağlam kavramını sözcüklerin anlam kazandığı ortam olarak yorumlamıştır (Malinowski, 1923, s. 306). Ondan sonra bu kavramı J. R. Firth ödünç almış ve kapsamını genişletmiştir. Öyle ki durum bağlamı terimini, Firth, bir ifadenin anlamlı hâle geldiği ve “dolaysız ve pratik bir etki”

kazandığı ortamı tanımlamak için kullanan Malinowski'den ödünçlemiştir. Firth, sözcüklerin ve cümlelerin kendi içlerinde ve kendi başlarına anlamları olabileceğini kabul etmez ve “bir kelimenin tam anlamının her zaman bağlamsal olduğuna ve tam bir bağlamdan başka hiçbir anlam incelemesinin ciddiye alınamayacağına” inanır (Firth, 1957, s. 7). Her şeyden önce Firth, genelleştirilmiş bir durum bağlamına atıfta bulunulmadıkça hiçbir metnin anlamlı olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunur (Firth, 1968, s. 12-3).

Bağlam, Berke Vardar tarafından “1. Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü. (İç bağlam, dil içi bağlam da denir.) 2. Duruma, konuşucu ve dinleyicinin dil dışı toplumsal, ekinsel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin verilerin tümü. (Dış bağlam, dil dışı bağlam da denir.)” biçiminde tanımlanmıştır (Vardar, 2002, s. 31).

İmer, Kocaman ve Özsoy da bağlamı hemen hemen aynı şekilde yorumlamışlardır: “1- Bir dil biriminin bitişiğinde ya da çevresinde onu anlam, işlev, yapı bakımından etkileyen birim ya da birimler; iç bağlam, dil içi bağlam da denir; 2- Sesbilimde ses öğelerini çevreleyen, birçok durumda bu öğelerin görevini, değerini belirleyen çevre. 3- Dil birimlerini etkileyen dil dışı etmenlerin tümü; durum bağlamı da denir. Örn. zaman, yer, konuşan kişinin konumu, cinsiyeti.” (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011, s. 41).

David Crystal ise bağlamı, Vardar ve İmer ve diğerlerinin vermiş olduğu tanımlardan daha kapsamlı bir şekilde, bir metindeki dilsel birimlerin sistematik olarak kullanıldığı dilsel olmayan dünyanın özelliklerine atıfta bulunan bir terim olarak görmektedir, yani bir metni veya ifadeyi tüm arka planıyla yorumlamakta, arka planın dilsel olmayan ancak ona işaret eden özellikte olduğunu varsaymaktadır. Crystal'e göre konuşmacının ve dinleyicinin daha önce söylenmiş olanın ve ilgili herhangi bir dış inanç veya inancın farkındalığı bağlamı kapsamaktadır (Crystal, 2008, s. 109). Burada dikkat çekilen husus, bağlamın bir yönü dil ile biçimlendirilmez, aslında bir metindeki dil malzemesi sınırlıdır, ancak dilsel birlikteliğin bir sonucu olarak bağlamdan hareketle dil dışına, gelenekten gelen bilginin yansımaya, kültürel belleğe gidilebilir.

İşte bu noktada, bir sözcüğün anlamı bağlamdan bağlama, duruma, konuşucu ve dinleyicinin dil dışı toplumsal, kültürel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin verilerin tümüne göre anlam kazanmakta ve değişebilmektedir. Sözcük anlamının bağlama duyarlı olduğu ve farklı şartlarda değişebildiği bu açıdan bilinen bir gerçektir. Hatta, bazı kullanımlar ancak belirli bağlamlarda anlam kazanmakta ve bağlamdan bağımsız bir şekilde bir anlam ifade etmemektedir.

Bu açıdan bu çalışmada sözcüksel anlamla bağlamsal anlamın görünümü, Tuva müzik grubu Hün Hürtü'nün ikinci albümü *The Orphan's Lament* [=Yetimin Ağıtı] (1994)'te yer alan üç şarkının sözü üzerinde incelenecektir. Söz konusu şarkı sözlerinde geçen sözcükler ilk olarak Tuva Türkçesi sözlüklerinden tanıklandıktan sonra ikinci aşamada sözcük anlamının bağlam içerisinde kazandığı bağlamsal anlam açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

Bu çalışmayı yaparken sözcük anlamları için Tuva Türkçesi sözlüklerinden istifade edilecektir. Ancak bağlamsal anlamla ilgili bir sınıflandırmada ise Miller ve Leacock'un ortaya

koyduğu bağlam sınıflandırması modeli kullanılacaktır. Miller ve Leacock'a göre iki tip bağlam sınıflandırması vardır: a) yerel bağlam (*local context*) ve b) aktüel bağlam (*topical context*). Yerel bağlam, bir metinde işaretlenen anahtar kelimedenden (AK) hemen önce ve sonra bir veya iki kelimeye atıfta bulunurken kullanılır; aktüel bağlam ise anahtar kelimenin (AK) kullanıldığı metnin konusuna göndermede bulunur (Miller ve Leacock, 2000, s. 155-157). Çalışmada bağlamsal anlam bakımından bu model kullanılacaktır.

2. Hün Hürtü Grubu Hakkında Genel Bilgiler

Hün Hürtü³ (Rusça: *Хуун-Хуур-Ту* (Huun-Huur-Tu)), kendilerine has müzik tarzları ve yaygın olarak da geleneksel Tuva enstrümanları ile gırtlak müziği⁴ icra eden Tuva müzik grubudur. Bu grup, 1992'de önce *höömei*⁵ dörtlüsü *Kuŋgurtug* adıyla Kaygal-ool Hovalıg⁶, Aleksandr Bapa⁷, Sayan Bapa⁸ ve Al'bert Kuvezin⁹ tarafından kurulmuştur. Çok geçmeden grup, adını Hün Hürtü olarak değiştirmiştir. Hün Hürtü adı "güneş doğduktan sonra veya günbatımından önce bozkır üzerinde güneş ışınlarının dikey olarak ayrılması" (Nidel, 2005, s. 243) anlamına gelmektedir. Söz konusu müzik grubu ilk albümlerini 1993 yılında *60 Horses In My Herd* [Sürümde 60 At] adıyla çıkarmıştır. Al'bert Kuvezin bu albümden sonra gruptan ayrılmış ve Yat-Kha adlı rock müzik grubunu kurmuştur. Onun yerine de Anatoli Kuular¹⁰ gruba dâhil olmuştur. İkinci albümleri *The Orphan's Lament* [=Yetimin Ağıtı] 1994 yılında çıkmıştır. 1995

3 Grubun Tuva Türkçesindeki adları tercih edilmiştir.

4 Gırtlak müziği veya *höömei*, hem Tuva gırtlak müziği şarkılarının ortak adıdır hem de Tuva gırtlak müziği icra etmenin üç ana tarzından birisidir. Bir icracının aynı anda iki veya daha fazla ses ürettiği, boğazdaki alçak seslerin orta ve yüksek flüt benzeri tınlarla uyum içinde olduğu, Tuva bozkırlarını ve göçebe yaşamını çağrıştıran zengin katmanlı melodiler yaratan bir vokal biçimidir (web.archive - *höömei*, t.y.); (huunhuurtu, t.y.); (Tuvan throat singing, t.y.); (pnmartists - chirgilchin, t.y.).

5 Tuva gırtlak müziğinin diğer bir ismi.

6 Kaygal-ool Hovalıg: Kendi kendini yetiştirmiş yetenekli bir şarkıcı olan Hovalıg, Tuva Devlet Topluluğuna davet edildiği 21 yaşına kadar çobanlık yapmıştır. Daha sonra Kızıl'a yerleşmiş ve burada gırtlak müziği ve *igil* (Tuva müzik enstrümanı) öğretmeye başlamıştır. Hün Hürtü'nün kurucularından biri olarak 1993 yılında Tuva Devlet Topluluğundan ayrılarak dikkatini yeni kurulan dörtlüye vermiştir. Tuva Ensemble, Vershki da Koreshki, World Groove Band ve Volkov Trio ile konserler vermiş ve kayıtlar yapmıştır. Tenordan basa kadar uzanan tonlarıyla Hovalıg, özellikle *höömei* ve *kargıraa* şarkı söyleme tarzlarının eşsiz yorumuyla tanınır (tenoresdibitti - huunhuurtu, t.y.).

7 Aleksandr Bapa: Perküsyon sanatçısıdır. *Kuŋgurtug* müzik grubunun kurucuları arasındadır. Daha sonra grup, ismini Hün Hürtü olarak değiştirdiğinde de Aleksandr Bapa da aynı grupta müzik icra etmeye devam etmiştir. Hün Hürtü'nün ilk iki albümünde yer almıştır. 1995 yılında Alexander Bapa gruptan ayrılmış ve onun yerine de gruba Alexey Sarıglar girmiştir. Perküsyon sanatçısı Alexander Bapa gruptan ayrıldıktan sonra kendi topluluğu "Çirgilçin"i kurmuştur. Bu topluluğun müzik yönetmenliğini yapmıştır (pnmartists - chirgilchin, t.y.); (last.fm - Huun-Huur-Tu, t.y.).

8 Sayan Bapa: Tuvalı bir baba ile Rus bir annenin çocuğu olan Sayan Bapa, sanayi şehri Ak-Dovurak'ta büyümüştür. Müzik eğitimini Kuzey Kafkasya'da Kislovodsk'ta almış ve burada birkaç yıl bir Rus caz-rock grubunda perdesiz bas gitar çalmıştır. 1990'ların başında, köklerini incelemek için Tuva'ya dönmüş ve geleneksel Tuva müziğini elektronik enstrümanlarla icra eden bir folk-rock grubunun üyesi olmuştur. Hün Hürtü'nün kurucularından olan Bapa, çok yönlü bir yaylı çalgı sanatçısıdır ve *doşpuluur* (Tuva müzik enstrümanı), *igil* ve akustik gitarda performans sergilemektedir. Bir vokalist olarak özellikle *kargıraa* tarzında uzmanlaşmıştır (huunhuurtu, t.y.).

9 Al'bert Budaçievic Kuvezin: 1965 doğumlu, Tuvalı gitarist ve gırtlak şarkıcısıdır. Kuvezin, Tuva halk topluluğu Hün Hürtü'nün kurucu üyelerinden birisidir. Al'bert Kuvezin ikinci albümden sonra gruptan ayrılmış ve Yat-Kha adlı rock müzik grubunu kurmuştur. "Kanzat kargıraa" olarak adlandırdığı Tuva *kargıraa* gırtlak şarkılarının eşsiz kontrabas tarzıyla tanınır (Альберт Будачиевич Кувезин, t.y.).

10 Anatoli Kuular: Tuvalı şarkıcı, müzisyendir. Hün Hürtü grubunun eski bir üyesidir. Kuular, 1990'ların başından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde konserlerde sahne alarak gırtlak müziğinin Batı'da tanınmasında katkıda bulunan müzisyenlerden birisidir. Hün Hürtü grubuyla birlikte 15 yıl boyunca dünyayı gezmiştir. 2003 yılında gruptan ayrılmıştır. Kuular, özellikle *sıgıt* ve *borbañnadır* tarzlarındaki vasfı ile dikkat çekmektedir. 2015 yılında vefat etmiştir. Mezarı, Tuva Cumhuriyeti'nin Çadan şehrinde. Modern Tuva müziği tarihinde parlak bir yıldız olarak anılmaktadır (tuva.asia, t.y.).

yılında Alexander Bapa gruptan ayrılmış ve onun yerine de gruba Alexey Sarıglar¹¹ katılmıştır. 1997 yılında *If I'd Been Born An Eagle* [=Bir Kartal Doğsaydım] adlı üçüncü albümlerini hazırlayan grup, dördüncü albümlerini de 1999'da *Where Young Grass Grows* [=Taze Çimenlerin Büyüdüğü Yer] adıyla çıkarmışlardır. Bu albüme kadar geleneksel Tuva enstrümanlarını kullanan grup söz konusu albümde ilk kez arp, tabla, İskoç flüdü ve synthesizer (sentezleyici) den istifade etmiştir. Grubun kadrosunda 2003 yılında bir değişiklik olmuştur. Kuular gruptan ayrılmış, yerine Andrey Monguş¹² gruba katılmıştır. O da kısa süre içerisinde gruptan ayrılmış ve gruba son olarak Radik Tülüş¹³ katılmıştır.

Görüldüğü gibi grubun üyeleri kurulduğu dönemden itibaren farklılık göstermiştir. Günümüzde grubun üyeleri Kaygal-ool Hovalıg, Sayan Bapa, Radik Tülüş ve Aleksey Sarıglar'dan oluşmaktadır. Grup solo albüm olarak sekiz çalışma yapmıştır. Bunlar: *60 Horses In My Herd* [=Sürümde 60 At] (1993), *The Orphan's Lament* [=Yetimin Ağıtı] (1994), *If I'd Been Born An Eagle* [=Bir Kartal Doğsaydım] (1997), *Where Young Grass Grows* [=Taze Çimenlerin Büyüdüğü Yer] (1999), *Live 1 [also known as Best *Live]* [=Canlı 1 [En iyi Canlı]] (2001), *Live 2* [=Canlı 2] (2001), *More Live* [=Daha Canlı] (2003), *Ancestors Call* [=Ataların Çağrısı] (2010). Söz konusu grup solo albüm çıkarmanın yanı sıra dünya müzik sektöründe iyi bilinen birçok sanatçı ve grupla da (Frank Zappa, Johnny "Guitar" Watson, Kodō (profesyonel bir Japon taiko davul grubu), The Moscow Art Trio (klasik/caz/geleneksel müzik türlerinde performans gösteren Rus üçlüsü), Kronos Quartet (San Francisco merkezli bir Amerikan yaylı çalgılar dördlüsü), The Chieftains (İrlandalı müzik grubu) ve Angelite (Bulgar kadın şarkı grubu) (Huun-Huur-Tu, t.y.) iş birliği yapmıştır.

Hün Hürtü grubu, Tuva geleneklerinin derin köklerini dünyaya tanıtmaya noktasında büyük bir işlev üstlenmiştir. Özellikle yaşadıkları coğrafyanın panoraması ve sesleri bu grubun yorumladığı Tuva halk şarkılarının odak noktasıdır.

11 Alexey Sarıglar: 1995 yılında Alexander Bapa'nın yerine gruba katılmıştır. Müzik eğitimini Ulan Ude'de klasik ve popüler müzik üzerine perküsyoncu olarak tamamlamış ve büyük Rus devlet topluluğu "Siberian Souvenir"e üye olmuştur. Çok yetenekli bir icracı olan Sarıglar, bir *sigit* şarkıcısı olarak büyük şöhrete sahiptir ve geleneksel Tuva vurmali ve yaylı çalgılar konusundaki uzmanlığının yanında piyano da çalabilmektedir. Grubun diğer üyeleri gibi, turneye çıkmadığı zamanlarda Kızıl'da ikamet etmektedir (tenoresdibitti – huunhuurtu, t.y.)

12 Andrey Monguş: İlk olarak 13 yaşında, büyükanne ve büyükbabasının hayvanlarını güderken gırtlak şarkısı söylemeye başlamıştır. 1991 yılında üniversiteye gitmiş ve ziraat diploması almıştır. Aynı zamanda şarkı yarışmalarına katılmış ve bu yarışmalarda birçok başarı elde etmiştir. Bunun üzerine Monguş, şarkı söylemeye, özellikle de Tuva yerli enstrümanları ile gırtlak şarkısı söylemeye devam etmeye karar vermiştir. 1997 yılında *hömey* öğretimi ve Tuva enstrümanlarının kullanımı konusunda uzmanlaşmıştır. Daha sonrasında ortaokul çocukları ile yaptığı çalışmalardan dolayı ulusal düzeyde tanınmış ve 2003 yılının mayıs ayında Hün Hürtü'ye katılması istenmiştir. Günümüzde Tuva Devlet Topluluğunda müzik icra etmeye devam etmektedir (tenoresdibitti – huunhuurtu, t.y.)

13 Radik Tülüş: Dedesinden gırtlak şarkısı söylemeyi ve Tuva yerli enstrümanlarını çalmayı öğrenmiştir. Tülüş, her yaz büyükanne ve büyükbabasının tayga kampına onları görmeye gittiğini ifade etmiştir. Bu ziyaretleri esnasında, dedesi ve amcasından gırtlak ezgilerinin icrasını dinleyerek eski Tuva şarkılarının sözlerini ve ezgilerini öğrenmiştir. Daha sonra Kızıl Sanat Okulundan (Tuva Ulusal Enstrümanları Bölümü) ve Doğu Sibiry Devlet Kültür ve Sanat Akademisinden mezun olmuş. Okul yıllarından itibaren Tuva rock grubu "Üyer"de çalmıştır. 1999-2000'de "Tuva" folklor grubunda yer almış, ardından "Yat-Kha" grubunda 2 albüm yayınlamış ve "BBC Radyo 3 Dünya Müziği Ödülü"nü kazanmıştır. 2003 yılında Tuva Ulusal Orkestrasına orkestra sanatçısı olarak girmiş ve bir süre bu topluluğun direktörlüğünü yapmıştır. 2005 yılında İngiltere'de, Cambridge Üniversitesinden etnomüzikolog Carole Pegg ile birlikte, ilk solo ses CD'si "Tuva: Spirits of my Land"i yayınlamıştır. Şubat 2013'te "Çalama" adında ikinci albümünü yayınlamıştır. Bu albüm, hem kendi bestelerini hem de kendisinin seslendirdiği geleneksel Tuva şarkılarını içermektedir. 2006'dan beri Hün Hürtü grubundadır ve bu grubun en genç üyesidir (web.archive, t.y.); (huunhuurtu, t.y.); (Радик Викторович Тюлюш, t.y.).

3. *The Orphan's Lament* (1994) Adlı Albümdeki 3 Şarkının Sözleri Üzerine Sözcüksel ve Bağlamsal Anlam Analizi

Sözcüksel ve bağlamsal anlam her edebî eserde bulunduğu için biz bu çalışmada Hün Hürtü grubunun ikinci albümü *The Orphan's Lament* (1994) [=Yetimin Ağıtı]'te yer alan üç şarkı sözünde geçen bazı sözcüklerin, sözcüksel ve bağlamsal anlamlarının analizini yapacağız. Öncelikle bahse konu albümde incelediğimiz şarkıların tam sözleri inceleme sırasına göre Tuva Türkçesi aslı (Kiril harfli ve transkripsiyonlu metin) ve Türkiye Türkçesine aktarması ile verilecektir. Daha sonrasında da ilgili şarkıda ele alınan söz varlığı bu kısımda değerlendirilecektir.

Hün Hürtü grubunun *The Orphan's Lament* (1994) adlı albümünde 16 parça bulunmaktadır: *Prayer* (Mörgül) [=Yakarış], *Ancestors* (Ögbeler) [=Atalar], *A-Şu-De-Ke-Yo*, *Eerbek-Aksın*, *The Orphan's Lament* (Ösküs bodum) [=Ben Bir Öksüzüm], *Kaldak Hamar*, *Steppe*, *Borban-nadır*, *Çıraa-Hoor* ("The Yellow Trotter"), *Exile's Song* [=Göçün Türküsü], *Eki Attar*, *İrik Çuduk* ("The Rotting Log") [=Çürük Kütük], *Sıgıt* (Vokal: Mergen Monguş), *Agitator* [=Protestocu], *Homuz Medley*, *Ödügen Tayga* [=Ötüken Tayga].¹⁴

İncelemesini yapacağımız şarkılar *Prayer* (Mörgül) [=Yakarış], *İrik Çuduk* ("The Rotting Log") [=Çürük Kütük] ve *Ancestors* (Ögbeler) [=Atalar]'tur. Bu şarkılarda inceleme yapılan sözcükler koyu renkle işaretlenmiş, numaralandırılmıştır; daha sonra da bu sözcükler, sözcüksel ve bağlamsal anlam açısından tahlil edilmiştir.

3.1. *Prayer* (Mörgül) [=Yakarış] şarkısının incelenmesi

Prayer (Мөргүл)	Prayer (Mörgül)	Yakarış
Суму чонум сүр-ле күжү	Sumu (1) çonum sür-le küjü	Halkımın yüce manevi gücü
Суларавас быжыг турзун	Sularavas bijig turzun	Zayıflamadan daha da güçlensin.
Сүрүг малдың бажы менди	Sürüg maldıñ bajı mendi	Mal sürüsünün başı mutlu olsun.
Сүрлүг күжү улам өссүн	Sürlüg küjü ulam össün	Muhteşem gücü daha da büyüsün.
Аймак чонум төлээзи бооп	Aymak (2) çonum töleezi boop	Boy halkımın temsilcisi olarak
Амагылап тейлеп ор мен	Amagılap teylep or men	Eğilip dua ediyorum.
Таңдымайдан өршээл дилеп	Taңdımaydan (3) örşeel dilep	Taңdımay'dan (Taңdı bozkırından) merhamet ve yardım diliyorum.
Авыралдап чалбарыдым	Avıraldap çalbarıdım.	Kurtuluş (merhamet) için yakarıyorum.

Şarkının ilk sözcüğü olan **sumu (1)** sözcüksel anlamıyla kaynaklarda "Tuva Halk Cumhuriyeti'ndeki idari birim" (TRS 391) ve "mezra, köy" (TTS 95) olarak kaydedilmiştir. Bu anlamın 18. yy'da Tuva'nın Mançular tarafından ele geçirilmesinden sonra idari-bölgesel yapısının değişmesiyle alakası vardır. O dönem 18 ila 60 yaş arasındaki askerlik hizmetinden sorumlu erkeklerin sayısına göre bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre 150 kişiden oluşan birliklere *sumu* veya *sumon* denilmiştir (Сумон, t.y.). İşte sözcüğün sözlüksel anlamı tarihî arka planıyla

14 Burada italik olarak yazılan şarkı isimleri orijinal albümdeki biçimlerdir. Parantez içinde gösterilenler şarkının Tuva Türkçesindeki karşılığı ve son olarak da köşeli parantez içinde gösterilenler ise şarkıların Türkiye Türkçesindeki karşılığıdır.

böyleyken günümüzde de 12 Aralık 2011 tarihli 1054 VX-I numaralı Tuva Cumhuriyeti Anayasa Hukuku'nda Madde 2, 14. bentte *sumu* veya *sumon* “*sumon (kırsal yerleşim) - ortak bir bölge tarafından birleştirilmiş bir veya birkaç kırsal yerleşimden oluşan, adı, sınırları ve idari merkezi, belediyenin adı, sınırları ve idari merkezi ile örtüşen bir idari-bölge birimidir; [söz konusu yer] sumon statüsü ile donatılmıştır.*” (“Konstitusyonny zakon respubliki Tıva”, 2011) biçiminde tanımlanmıştır. İdari-bölgesel olarak hem tarihî hem de günümüzde anlama sahip olan *sumu* sözcüğü bu şarkıda ise sözcüksel anlamının dışında bağlamsal olarak halk, topluluk ve daha kapsayıcı bir şekilde millet olarak ifade edilmektedir. İlk dizede geçen “*Sumu çonum sür-le küjü*” ifadesi sözcüksel anlam olarak tek tek değerlendirildiğinde *sumu* “(Tuva Halk Cumhuriyeti’ndeki idari birim (TRS 391)”; *çon* “halk” (TS 123), “ulus, millet” (TTS 25); *sür küş* “güç, kudret, güçlü kuvvetli” anlamlarına gelmektedir. *sür-le* biçimindeki *-le* kiplik yapısı da Tuva Türkçesinde kuvvetlendirme ve sınırlandırma işlevinde kullanılmaktadır. Bu yapıdaki işlevi kuvvetlendirmedir. Görüldüğü gibi “**Sumu çonum sür-le küjü**” ifadesi yerel bağlam açısından “**Köy / Mezra** halkım güçlü kuvvetli” biçiminde sınırlandırılmış bir anlamsal değere sahipken, aktüel bağlama göre değerlendirildiğinde ise “Milletimin / Halkımın yüce manevi gücü” şeklinde potansiyel yönünün çok kuvvetli olduğu ve yeni zuhur etmiş bir özelliğe sahip olmadığına işaret etmektedir. Aktüel bağlam metnin konusuna işaret ettiği için bu sözcük millet veya halk anlamıyla daha uygun düşmektedir.

Şarkının adı	Sözcük	Sözcüksel anlam	Bağlamsal anlam
Prayer	<i>sumu</i>	<i>sumu</i> : “Tuva Halk Cumhuriyeti’ndeki idari birim” (TRS 391); “mezra, köy” (TTS 95).	YB: ¹⁵ köy, mezra AB: ¹⁶ millet, halk

Aynı parçanın ikinci dördlüğünün ilk sözcüğü **aymak (2)**’tır. Bu sözcük Tuva Türkçesi sözlüklerinde şu sözcüksel anlamlarla tanıklanmaktadır: “boy, kabile; böyle” (TS 82), “1. cins 2. bölüm 3. oymak 4. sınıf” (TTS 8) ve “1. cins, genel bölüm 2. kabile 3. aymak (idari birim) 4. biyolojik olarak sınıf” (TRS 48). Sözcüksel anlam olarak *aymak*, kaynaklarda böyle tanımlanırken bağlamsal olarak aynı *sumu* sözcüğünde işaret ettiğimiz gibi halk, topluluk ve daha kapsayıcı bir şekilde millet anlamında kullanılmıştır. Dizede geçen “**Aymak çonum töleezi boop**” ifadesi tek tek değerlendirildiğinde *aymak* “aynı anlam”; *çonum* (“aynı anlam” ve *+um* “iyelik biçim birimi”); *töleezi* “temsilci, mümessil” (TS 276, TTS 108) ve *boop* “olmak fiilinin *-(I)p* zarf-fiil eki almış biçimi” biçimbirimlerinden teşekkül etmektedir. Yerel bağlamda, bu ifade “Boy / Kabile halkımın temsilcisi olarak” biçiminde sınırlı bir anlama sahipken, aktüel bağlamda sadece kendi boyu değil, Tuva halkını işaret etmektedir. Yerel bağlam açısından kullanıldığı cümlede kendi kabilesine atıf yapmaktayken aktüel bağlamda ise metnin geneli açısından Tuva halkı daha uygun düşmektedir. Tıpkı *sumu* sözcüğünde olduğu gibi *aymak* sözcüğü de yerel bağlamda daha sınırlı bir anlamda kullanılırken, aktüel bağlamda daha kapsayıcı bir işlev üstlenmektedir.

15 Yerel Bağlam.

16 Aktüel Bağlam.

Şarkının adı	Sözcük	Sözcüksel anlam	Bağlamsal anlam
Prayer	<i>aymak</i>	<i>aymak</i> : “boy, kabile; böyle” (TS 82); “1. cins 2. bölüm 3. oymak 4. sınıf” (TTS 8); “1. cins, genel bölüm 2. kabile 3. aymak (idari birim) 4. biyolojik olarak sınıf” (TRS 48).	YB: boy, kabile AB: millet, halk

Taңdı (3) sözcüğü alttaki tabloda gösterildiği gibi Tuva Türkçesinde “yüksek dağ, yüksek dağda ormanlık” (TTS 105) sözcüksel anlamlarıyla tanımlanmaktadır. Ayrıca aynı sözcük Tuva Cumhuriyeti’ndeki bir idari-bölge birimi ve belediye bölgesinin adı olarak karşımıza çıkmaktadır: *Taңdı kojuun* (merkezi Bay-Haak) (rtyva.ru –region, ty.). Ancak bu sözcük bir coğrafi ve idari terim anlamının dışında bağlamsal açıdan maneviyatı yansıtan bir özelliğe sahiptir. Dağ, bir kült olarak hem yükseklik sembolü, Tanrıların evi hem de insanların Tanrıya en yakın oldukları yer olması hasebiyle kutsallık arz etmektedir. Bu açıdan bu şarkı sözünde geçen bu sözcük de temel olarak bir coğrafi terim olsa da bağlamsal olarak Tanrı’ya işaret eden bir özelliğe sahiptir. Öyle ki bunu destekleyici bir husus olarak Hün Hürtü grubunun üyelerinden Sayan Bapa incelemesini yaptığımız albümün kapak bilgileri kısmında bu şarkı ile ilgili şöyle bilgi vermektedir: “16. yüzyılda Tibetli Budist rahipler Tuva’ya geldi ve Tuva Sovyetler Birliği’nin bir parçası olana kadar Budizm orada [Tuva’da] güçlüydü. Biz büyürken Budist ilahilerini duymadık, ama son zamanlarda Tibetli rahipleri birkaç kez dinledik: Kızıl’da (Tuva), Moğolistan’da ve Mickey Hart’ın biz Kaliforniya’dayken bizim için çaldığı bir kayıttta. Ama koro tarzında yapılan bir dua fikri ilginçti [...]”¹⁷ İncelememize destekleyici mahiyette olan bu açıklamalar bağlamsal anlam açısından bu sözcüğün gerçek görünümünü vermektedir. Tuvalar, Sovyetler Birliği’ne ne kadar geç dâhil olsa da o dönemde kendi inançlarını rahat bir şekilde yaşayamamışlardır. Bilindiği gibi Sovyetler Birliği döneminde Karl Marx’ın “Din halkın afyonudur.” görüşü resmî devlet ideolojisi olduğu için Lamaist Budizm’e ve geleneksel olarak da Şamanizm’e inanan Tuvalar da söz konusu dönemde inanç boyutunda katı Sovyet politikalarının etkisinde kalmışlar ve inandıklarını yaşama noktasında sıkıntılar yaşamışlardır. İşte bununla bağlantılı olarak Sayan Bapa’nın dikkat çektiği husus, Tuvaların eksikliğini hissettiği bir duanın olmayışı Sovyetler Birliği döneminde cereyan eden olaylar neticesinde hâsıl olmuştur. Sovyetler Birliği sonrasında da bir müzik grubunun yaşamışlıkların kaydı açısından bir şarkıya başlık olarak *prayer* (mörgül) “dua etme, yakarış” adını verse de bağlamsal olarak işaret ettiği aslında bir hatırlama ve hatırlatma figürü olarak insanın kendisinden üstün bir varlıktan istekte bulunması, bunu halkı, halkının ruhu, toprakları ve hayvanları açısından dilemesi temellinde derin yapıda dile getirilmektedir. Öyle ki bunu talep eden insan, kendisinden üstün, yüce ve heybetli olan dağdan dileğinin gerçekleştirilmesini arz etmektedir. Yerel bağlamda, Taңdı sözcüğü “dağ, Taңdı bozkırı” biçiminde sınırlı bir anlama sahipken, aktüel bağlamda Taңdı, aslında bir dağ iyesi veya daha genel bir ifadeyle Tanrı yerini almaktadır.

Şarkının adı	Sözcük	Sözcüksel anlam	Bağlamsal anlam
Prayer	<i>Taңdı(+maydan)</i>	<i>Taңdı</i> : “yüksek dağ, yüksek dağda ormanlık” (TTS 105).	YB: dağ, Taңdı bozkırı AB: dağ iyesi, Tanrı

17 Hün Hürtü - *The Orphan’s Lament* (1994) albümü.

3.2. *İrik Çuduk* (“The Rotting Log”) [Çürük Kütük] şarkısının incelenmesi

Ирик чудук	İrik Çuduk	Çürük Kütük
Ирик чудук сынмаан болза	İrik çuduk sınmaan bolza	Çürük kütük kırılmadıysa (kırılmazsa)
Кажаа хөрээ туткай эртик	Kajaa (4) xöree tutkay ertik	Bir çit dikmiş olurduk.
Ием күжүр өлбээн болза	İyem küjür ölbeen bolza	Canım annem ölmemiş olsaydı
Ийи карак болгай эртик	İyi karak bolgay ertik	İki gözüm olurdu.
Хадың чудук сынмаан болза	Hadiñ çuduk sınmaan bolza	Huş ağacı kütüğü kırılmadıysa (kırılmazsa)
Кажаа хөрээ туткай эртик	Kajaa xöree tutkay ertik	Bir çit dikmiş olurduk.
Хайыран авам өлбээн болза	Hayıran avam ölbeen bolza	Zavallı annem ölmeseydi
Карак кулак болгай эртик	Karak, kulak bolgay ertik.	Gözlerim ve kulaklarım olurdu

“İrik Çuduk” parçasında **kajaa (4)** sözcüğü, sözcüksel anlam olarak “1. avlu, ahır 2. çit” (TRS 217); “ağıl; kışla” (TuvTür 96); “1. ağıl 2. ahır 3. çit” (TTS 63); “avlu, ağıl, ahır” (TS 188) biçiminde kaynaklarda tanımlanmaktadır. Yerel bağlama göre bu sözcük, *İrik çuduk sınmaan bolza / Kajaa xöree tutkay ertik* “Çürük kütük kırılmadıysa (kırılmazsa) / Bir çit dikmiş olurduk.” dizelerinde “çit” veya “direk” anlamıyla yorumlanabilir. Ancak aktüel bağlama göre bir değerlendirme yaptığımızda ise buradaki *kajaa* sözcüğü “çit” veya “direk” gibi düz bir anlamda yorumlanamaz. Bu sözcük, bir evin, yani Tuvalar için yurdun kuruluşunda temel vazife gören araçtır. Ancak, yurt, Türk topluluklarında mekânsal olarak önemli bir niteliğe sahip maddi bir kültür unsuru olmasının yanında manevi açıdan da Türk töresinin en büyük göstergesi vatan kavramına denk gelmektedir. Nasıl ki, İstiklâl Marşı’nda geçen “Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak” ifadesinde ocak kavramı ile Türk milletinin varlığına işaret ediliyorsa, Tuvalar için de yurt, aynı değere sahiptir. Yurt demek milletin varlığının göstergesidir. Bu, temelde bir ailede başlar ve en şümulü manada milletle özdeşleşir. Bu açıdan bu parçadaki *kajaa* sözcüğü, yerel bağlamda sözcüksel anlamına denk düşerek bir araç niteliği gösterse de aktüel bağlamda bu sözcük, maddi özelliğinden ziyade manevi açıdan değerlidir. Yine yurt, sadece insanla ilişkili bir kavram değildir, aynı zamanda hayvanları da muhafaza eden bir mekândır. Konargöçerler için yurt kolay kurulup dağıtılan bir özelliğe sahiptir, yani işlevseldir. Bu açıdan insan ve beraberindeki canlıları muhafaza eden yurt, bir ülkenin yurt tutulmasındaki en küçük göstergedir. Türklerde yurt, yurt tutmak kültürel sürekliliğin karakteristik özelliği olarak kutsiyet göstermektedir. Zaten bu parçanın *kajaa* sözcüğüyle bağlantılı devam eden cümlelerinde anne metaforu kullanılmakta ve annesizliğin, yani öksüzlüğün bir yoksunluk olduğundan dem vurulmaktadır. Doğal olarak yurt ve anne birbirini tamamlayan, kucak açan, bağrına yaslanılan, ona sığınılan bir anlamda değerlendirilebilir.

Şarkının adı	Sözcük	Sözcüksel anlam	Bağlamsal anlam
İrik Çuduk	<i>Kajaa</i>	<i>Kajaa</i> : “1. avlu, ahır 2. çit” (TRS 217); “ağıl; kışla” (TuvTür 96); “1. ağıl 2. ahır 3. çit” (TTS 63); “avlu, ağıl, ahır” (TS 188).	YB: çit, direk AB: yurt, vatan

3.3. Ancestors (Ögbeler) [Atalar] şarkısının incelenmesi

Ancestors	Ögbeler	Atalar
Ээй! Эне-Сайым, Саян-Таңдым,	Eey! Ene-Sayım, Sayan-Taңdım,	Eey! Yeniseyim, Sayan Taңdım!
Ахоой! Ахоой!	Ahooy! Ahooy!	Ahooy! Ahooy!
Эрте шагдан чуртум чүве.	Erte şagdan çurtum çüve.	Erken çağlardan beri yurdumdur!
Ээй! Ахоой!	Eey! Ahooy!	Eey! Ahooy!
Эриг, хоюг сыгыт-хөөмей,	Erig, hoyug sıgıt-höömey,	Eriyip koyulaşıp sıgıt-höömey,
Ахоой! Ахоой!	Ahooy! Ahooy!	Ahooy! Ahooy!
Эгиир шагдан ырым чүве,	Egiir şagdan ırım çüve,	Akar çağlardan beri ırımdır!
Ээй! Ахоой!	Eey! Ahooy!	Eey! Ahooy!
Оой!	Ooy!	Ooy!
Каргырааның өгбелери	Kargıraanıñ ögbeleri (5)	Kargıranın ataları,
Ахоой! Ахоой!	Ahooy! Ahooy!	Ahooy! Ahooy!
Хая-дашче хуулза-даа.	<i>Haya-daşçe</i> huulza-daa.	Kayaya taşа dönüşse de,
Ахоой!	Ahooy!	Ahooy!
Кадыг сеткил уярадыр	Kadig setkil uyaradır	Aramızda kötü ruh (üzüntü) hâllerini uzaklaştıran
Ахоой! Ахоой!	Ahooy! Ahooy!	Ahooy! Ahooy!
Каргыраалаар төлдер бис-ле.	Kargıraalaar tölder bis-le.	Kargıraa söyleyen merhumlar var.
Ээй!	Eey!	Eey!
Ахоой!	Ahooy!	Ahooy!
Хөөмей-сыгыт өгбелери	Höömey-sıgıt ögbeleri (5)	Höömey-sıgıtın ataları,
Ахоой! Ахоой!	Ahooy! Ahooy!	Ahooy! Ahooy!
Көжээ-даштар апарза-даа	<i>Köjee-daştar</i> aparza-daa	Taş anıtlar (ebedi taşlara) dönüşse de
Ээй!	Eey!	Eey!
Ахоой!	Ahooy!	Ahooy!
Хөрек-чүрээм куюмналдыр	Hörek-çüream kuyumnaldır	Aramızda göğsü ve kalbi kaynatan
Ахоой! Ахоой!	Ahooy! Ahooy!	Ahooy! Ahooy!
Хөөмейлээр төлдер бистер,	Höömeyleer tölder bister,	Höömey söyleyen merhumlar var.
Ээй!	Eey!	Eey!
Ахоой!	Ahooy! Ahooy!	Ahooy! Ahooy!
Оой!	Ooy!	Ooy!
Каргырааның өгбелери	Kargıraanıñ ögbeleri (5)	Kargıranın ataları,
Ахоой! Ахоой!	Ahooy! Ahooy!	Ahooy! Ahooy!

Хая-дашче хуулза-даа.	<i>Haya-dasçe</i> huulza-daa.	Kayaya taş a dönüşse de,
Ахоой!	Ahooy!	Ahooy!
Хөөмей-сыгыт өгбелери	Höömey-sıgıt ögbeleri	Höömey-sıgıtın ataları
Ахоой! Ахоой!	Ahooy! Ahooy!	Ahooy! Ahooy!
Көжээ-даштар апарза-даа	<i>Köjee-dashtar</i> aparza-daa	Taş anıtlar (ebedi taşlara) dönüşse de
Ээй!	Eey!	Eey!
Ахоой!	Ahooy!	Ahooy!

“Ancestors” parçasında geçen *ögbe* (5) sözcüğü, sözcüksel anlam olarak kaynaklarda “ata, cet” (TTS 4853); “1. ata 2. büyükbaba 3. dede” (TRS 331); “ata” (TD 82) biçiminde tanıklanmaktadır. Bu sözcük, en temel manasıyla aynı soydan daha önce yaşamış kişileri ifade ederken kullanılır. Tabii ki, akrabalık bağı ile bağılı olduğumuz babamızın, dedemizin yanı sıra bir de saygı duyduğumuz kimselere de ata demektediriz. Bu parçada geçen *ögbe* “ata” sözcüğü ise sözcüksel anlamının dışında kullanılmıştır. Bu sözcük, kullanıldığı bağlamlarda müzik icra tarzlarının atasına gönderme yapmaktadır: *Kargıraanın ögbeleri* [Kargıranın ataları...]; “*Höömey-sıgıt ögbeleri* [Höömey-sıgıtın ataları...]”.

Kargıraa, *höömey* ve *sıgıt* Tuva müzik sanatında gırtlaktan şarkı söylemenin türleridir. Daha önceden de dikkat çektiğimiz üzere *höömey* hem Tuva gırtlak müziği şarkılarının ortak adıdır hem de Tuva gırtlak müziği icra etmenin üç ana tarzından (diğerleri: *kargıraa*, *sıgıt*) birisidir. Burada sözcüksel anlam ile bağlamsal anlamın yine ayrıştığı bir durumu gözlemliyoruz. Öyle ki müzik icra etme tarzının atası olamaz, ancak bir müzik icra eden kişinin atası olabilir. Bu açıdan da burada bağlamsal anlam olarak söz konusu Tuva müziğinin icra tarzını bulun(lar)a bir gönderme vardır. Tuvaya mahsus gırtlak müziğini yüzyıllardan beri söyleyip dilden dile, kulaktan kulağa taşıyan atalar, yani ilk bulup icra edenler, bugün aramızda olmasa da onların sesleri duyulmaktadır.

Yerel bağlam açısından bu sözcükle ilgili bir değerlendirme yapılamazken, aktüel bağlama göre *ögbe* sözcüğü Tuva müziğinin icra tarzını bulun(lar)a gönderimde bulunmaktadır. Yani, mucitlere gönderme yapılmıştır. Zaten parçanın devamındaki dizelerde bu durumu destekleyici bir şekilde bahsi geçen müzik icra tarzını bulun(lar)ın kayaya, taş a ve ebedi taş a dönüştüğüne işaret edilir. Burada bir somutlaştırma yapılmıştır.

Şarkının adı	Sözcük	Sözcüksel anlam	Bağlamsal anlam
Ancestors	<i>ögbe</i>	<i>ögbe</i> : “ata, cet” (TTS 4853); “1. ata 2. büyükbaba 3. dede” (TRS 331); “ata” (TD 82).	YB: - AB: mucit(ler)

Değerlendirme

Hün Hürtü grubunun müziğinin karakteristik özelliği kendi yurtlarının, atalarının ve halkının hikâyelerini anlatmasıdır. İncelemesini yaptığımız parçalarda da kendi halkı için yakarıшта bulunan sanatçılar aslında kültürel bellek unsuru olarak özlerine ait hususiyetlere işaret etmişlerdir. Bu işaretler bazen bir dua parçası, bazen atalar ve onların ruhları, bazen de kendi yurtları

ile ilgili maddi bir unsurdan manevi unsura uzanan bir olgu olmuştur. İcra ettikleri müzikle şarkılarında ele aldıkları temalar geçmişten gelenlerin hatırlanmasını ve gelecek kuşaklara da hatırlatılmasını içermektedir. Ayrıca bu husus, öncelikle modern Tuva toplumunda ve daha sonrasında popüler kültür aracılığıyla etnik müziğin Tuva dışındaki meraklılarına kadar uzanan bir hâl almıştır.

Sözcüksel ve bağlamsal anlam açısından incelediğimiz üç şarkı sözündeki sözcüksel anlamlar ve bağlamsal anlamların (yerel ve aktüel bağlam) değerlendirmesi aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Nu.	Şarkının adı	Sözcük	Sözcüksel anlam	Bağlamsal anlam
(1)	Prayer	<i>sumu</i>	<i>sumu</i> : “Tuva Halk Cumhuriyeti’ndeki idari birim” (TRS 391); “mezra, köy” (TTS 95)	YB: köy, mezra AB: millet, halk
(2)	Prayer	<i>aymak</i>	<i>aymak</i> : “boy, kabile; böyle” (TS 82), “1. cins 2. bölüm 3. oymak 4. sınıf” (TTS 8); “1. cins, genel bölüm 2. kabile 3. aymak (idari birim) 4. biyolojik olarak sınıf” (TRS 48)	YB: boy, kabile AB: millet, halk
(3)	Prayer	<i>Tañdı(+maydan)</i>	<i>Tañdı</i> : “yüksek dağ, yüksek dağda ormanlık” (TTS 105)	YB: dağ, Tañdı bozkırı AB: dağ iyesi, Tanrı
(4)	İrik Çuduk	<i>kajaa</i>	<i>kajaa</i> : “1. avlu, ahır 2. çit” (TRS 217); “ağıl; kışla” (TuvTür 96); “1. ağıl 2. ahır 3. çit” (TTS 63); “avlu, ağıl, ahır” (TS 188)	YB: çit AB: yurt, vatan
(5)	Ancestors	<i>ögbe</i>	<i>ögbe</i> : “ata, cet” (TTS 4853); “1. ata 2. büyükbaba 3. dede” (TRS 331); “ata” (TD 82)	YB: - AB: mucit(ler)

Tabloda da sunulduğu üzere incelenen örneklerde, sözcüksel anlam ile bağlamsal anlam farklılaşmaktadır. Bu farklılık ayrıca bağlamsal anlamın kendi içerisinde gözlemlenmektedir. Öyle ki bağlamsal anlam yerel bağlamda sözcüksel anlama yaklaşırken, aktüel bağlamda ise uzaklaşmakta ve aksine metnin konusuna gönderimde bulunmaktadır. Aktüel bağlam noktasındaki bu farklılık konuyu sadece metne göre yorumlamada yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple aktüel bağlam, metnin sadece metinden ibaret olmadığını metnin ötesine de göndermelerle yorumlanması gerektiği sonucuna bizi ulaştırmaktadır.

Kaynakça / References

- Aksan, D. (1987). *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Arıkoğlu, E. ve Kuular, K., (2003). *Tuva Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (TTS)
- Bussmann, H. (2006). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London-New York: Routledge.
- Cruse, D. A. (2000). *Meaning in Language -an İntroduction to Semantics and Pragmatics-*. New York: Oxford University Press.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Oxford: Blackwell Publishing.

- Firth, J. R. (1957). *Papers in Linguistics 1934-1951*. London: Oxford University Press.
- Firth, J. R. (1968). *Selected Papers of J. R. Firth*, (ed. F. R. Palmer). London: Longmans.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kocaman, A. (1992). Anlambilim Sorunları. *Dilbilim Araştırmaları*, 87-92.
- Kreidler, C. W. (1998). *Introducing English Semantics*. London: Routledge.
- Malinowski, B. (1923). The Problem of Meaning in Primitive Languages. C. K. Ogden and I. A. Richards (ed.), *The Meaning of Meaning* içinde (306 ss.). London: Kegan Paul.
- Miller, G. A., Leacock, C. (2000). Lexical Representations for Sentence Processing. Yael Ravin and Claudia Leacock (ed.), *Polysemy: Theoretical & Computational Approaches* içinde (151-160 ss.). New York: Oxford University Press.
- Monguş, D. A. (2005). *Tıva-Türk Slovar' [=Tıvaca-Türkçe sözlük]*. Kızıl. (**TuvTür**)
- Nidel, R., (2005). *World Music the Basics*. New York and London: Routledge
- Ölmez, M. (2007). *Tuwinischer Wortschatz (mit Alttürkischen und Mongolischen Parallelen) [=Tıvacanın Sözcükleri (Eski Türkçe ve Moğolca Denklemleriyle)]*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. (**TS**)
- Tenişev, E. R. (ed.) (1968). *Tıvinsko-Russkiy Slovar'*. Moskva. (**TRS**)
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

İnternet Kaynakları:

- Альберт Будачиевич Кувезин*. (t.y.). Альберт Будачиевич Кувезин wiki içinde. 24.07.2021 tarihinde https://ru.wikipedia.org/wiki/Кувезин,_Альберт_Будачиевич adresinden erişildi.
- Анатолий Куулар*. (t.y.) Tuva.asia içinde. 24.07.2021 tarihinde <https://www.tuva.asia/tags/Анатолий+Куулар/> adresinden erişildi.
- Chirgilchin*. (t.y.). Pnmartists içinde. 23.07.2021 tarihinde <https://www.pnmartists.com/chirgilchin> adresinden erişildi.
- Höömey*. (t.y.). Web archive içinde. 22.07.2021 tarihinde <https://web.archive.org/web/20160325021703/> adresinden erişildi.
- Huun-Huur-Tu*. (t.y.). Huun-Huur-Tu wiki içinde. 29.07.2021 tarihinde <https://en.wikipedia.org/wiki/Huun-Huur-Tu> adresinden erişildi.
- Huunhuurtu. (t.y.). Huunhuurtu.ru içinde. 26.07.2021 tarihinde <http://www.huunhuurtu.ru/p/quartet.html> adresinden erişildi.
- Huunhuurtu. (t.y.). Huunhuurtu.ru içinde. 26.07.2021 tarihinde <http://www.huunhuurtu.ru/p/musicians.html> adresinden erişildi.
- Huun-Huur-Tu. (t.y.). Last.fm içinde. 23.07.2021 tarihinde <https://www.last.fm/ru/music/Huun-Huur-Tu/+wiki> adresinden erişildi.
- Huunhuurtu*. (t.y.). Tenoresdibitti içinde. 23.07.2021 tarihinde <http://www.tenoresdibitti.com/bittiexp05/huunhuurtu.htm> adresinden erişildi.
- Huunhuurtu. (t.y.). Web archive / Huunhuurtu içinde. Erişim adresi <https://web.archive.org/web/20160325022144/http://www.huunhuurtu.ru/p/musicians.html>
- İyi*. (t.y.). Türkçe Sözlük içinde. 21.08.2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Konstitutsionnyy zakon respubliki Tıva ot 12 dekabrya 2011 goda 12 N 1054 VX-I*. (2011). 15.08.2021 tarihinde <https://docs.cntd.ru/document/453114348>) adresinden erişildi.
- Lexical meaning*. (t.y.). Oxford Learners Dictionaries içinde. 21.07.2021 tarihinde <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/lexicalmeaning?q=lexical+meaning> adresinden erişildi.

Long. (t.y.). Oxford Learners Dictionaries içinde. 22.07.2021 tarihinde https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/long_1?q=long adresinden erişildi.

Радик Викторович Тюлюш. (t.y.). Web archive içinde. 26.07.2021 tarihinde <https://web.archive.org/web/20160325022144/> adresinden erişildi.

Радик Викторович Тюлюш. (t.y.). Радик Викторович Тюлюш wiki içinde. 26.07.2021 tarihinde https://ru.wikipedia.org/wiki/Тюлюш,_Радик_Викторович#cite_ref-0_1-4) adresinden erişildi.

Сумон. (t.y.). Сумон wiki içinde. 14.08.2021 tarihinde <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%BD> adresinden erişildi.

Таңды кожуун (t.y.). rtyva.ru içinde. 14.08.2021 tarihinde <https://rtyva.ru/region/division/> adresinden erişildi.

Tuvan throat singing. (t.y.). Tuvan throat singing wiki içinde. 23.07.2021 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Tuvan_throat_singing adresinden erişildi.

Diğer Kaynaklar:

Hün Hürtü - *The Orphan's Lament* (1994) albümü.